

**İNSAN HAKLARINA ERİŞİMDE ROMANLAR İÇİN
EŞİTLİĞİ SAĞLAMAK:
EŞİTLİK İÇİN EYLEM PLANI ÖNERİLERİ**

Katkı Veren Kurumlar:

- **Eski Hükümlüler Derneği**
- **Eşit Haklar İçin İzleme Derneği**
- **Mersin Romanlar Sosyal Kültür ve Dayanışma Derneği**
- **İstanbul Roman Hakları Federasyonu**
- **İzmir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Adalet ve Eşitlik Birimi**
- **Gaziantep Davulcular ve Zurnacılar Dayanışma Derneği**
- **Gaziantep Yöresel Halk Müzisyenleri Yaşatma ve Dayanışma Derneği**
- **Trakya Sosyal Gelişim ve Gençlik Derneği**
- **Roman Hakları Derneği**
- **Romani Godi (Roman Hafıza Çalışmaları Derneği)**
- **ROMGEDER (Roman Toplumu Gençlik Eğitim ve Kalkınma Derneği)**
- **Samsun Roman Hakları Derneği**
- **Sivil Düşler Derneği**

İnsan Haklarına Erişimde Romanlar için Eşitliği Sağlamak

Eşitlik için Eylem Planı

22- 23 Temmuz 2022’de Roman Hakları Çalıştay’ın katılan İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Eşit Haklar için İzleme Derneği işbirliğinde Romanların ihtiyaçları ve deneyimleri çerçevesinde gerçekleştirilen Roman Hakları Çalıştayı, eşitliği sağlamak için ayrımcılıkla mücadele ve bütünlüklü bir insan hakları perspektifine sahip olmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Umuyoruz ki; Stratejik Belge ve Eylem Planı; işleyiş süreci, aktörleri ve kapsayıcılığı bakımından Roman vatandaşların sorunlarının çözümü noktasında yapıcı bir başlangıç olur.

Türkiye’de Romanlar, ötekileştirilmiş bir nüfus olarak, temel hak ve özgürlüklere erişimde ayrımcılığa uğramaktadırlar. Ayrımcılık, Romanlara yönelik yerleşik önyargılardan beslenen ve ten renginden ikamet edilen mahalleye kadar uzanan bir yelpazede tezahür eden ayrımcı pratiklerle yaşamın tüm alanlarında karşımıza çıkmaktadır. Ayrımcılık Roman topluluklarını orantısız bir yoksullukla karşı karşıya bırakmakta, ekonomik ve sosyal koşulların değişimi karşısında savunmasız bırakmaktadır.

Romanların temel insan haklarına erişimde yaşadıkları ayrımcılık, insan haklarının birbirleri ile olan ilişkisi nedeniyle hayatın her alanında eşit olmayan sonuçlar yaratmaktadır. Eğitim hakkını, sağlık veya çalışma hakkından; çalışma hakkını, barınma veya sağlık hakkını ayrı düşünmek olanaklı değildir.

İnsan hakları sözleşmelerinde devletlere yüklenen temel sorumluluk hiçbir ayrıma uğramadan herkesin temel insan haklarına eşit erişimini sağlamaktır. Bunu sağlamak üzere kullanılan araçlardan biri de ayrımcılığa uğrayan gruplara ilişkin ulusal stratejiler ve eylem planlarıdır.

Eylem Planı Zorunlu Temel Koşulları

Eylem planları, ancak hedef grubun ihtiyaçlarının doğru tespiti, bütüncül bir insan hakları yaklaşımı ile hazırlanması, her durumda eşitliğin sağlanmasına odaklanılması, sonuçların izlenmesi ve kaydedilmesi halinde iyileştirici sonuçlar doğururlar. Yine eylem planlarının başarısını aşağıdaki zorunlu kuralların yerine getirilmesi doğrudan etkilemektedir.

1- Katılımcılık

Roman toplumu içinde çoklu ayrımcılık riski altında bulunan kadınlar, yaşlılar, çocuklar, engelliler vb. gruplar da dahil olmak üzere Roman öznelerin eylem planının hazırlık aşamasından başlayarak tüm sürece aktif ve etkin katılımı sağlanmalıdır. Gerçek bir katılım için ön bilgilendirme, görüş alma ve geri bildirim yapılması süreçlerinin işletilmesi gereklidir.

2- Veri Toplama

Eylem planının içerdiği tüm haklar bakımından, Romanlara ilişkin ayrıştırmış, cinsiyetlendirilmiş ve güncel veriler toplanmalıdır. Konut ve fiziksel çevre, sağlık hizmetlerine erişim düzeyleri ya da eğitimi terk eden çocuklara ilişkin veriler toplanmadığı sürece eylem planında doğru ve gerçekleştirilebilir hedefler belirlemek mümkün olmayacaktır.

3- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Roman eylem planı Roman kadınlar, kız çocukları ve LGBTİ+ Romanlar bakımından hedefler içermelidir. Toplanan veriler ve izleme göstergeleri cinsiyet duyarlı olarak tespit edilmelidir.

4- Hedefler, Faaliyetler ve İzleme Göstergeleri

Eylem planının hedefleri tespit edilen sorunlar ile uyumlu olmalı ve hedeflere ulaşmak üzere yapılacak faaliyetler tanımlanmalıdır. Her bir hedef için izleme göstergeleri oluşturulmalı uygulama sürecindeki gelişmeler kaydedilmelidir. Hedefler için belirlenen izleme göstergeleri sorumlu kurum ve kuruluşlarla da paylaşılmalıdır.

İzleme sürecine Roman öznelerin katılımı sağlanması can alıcıdır. Oluşturulacak izleme komitesi periyodik olarak toplanmalı ve sorumlu kurumlardan gelen veriler üzerinden yaptığı değerlendirmeyi tam bir şeffaflıkla kamuoyuna da açıklamalıdır.

İzleme sürecinde olumsuz verilerin görünmesi halinde hedefler, faaliyetler ve sorumlu kurumların rolü üzerinden değerlendirme yapılması ve gerekiyorsa revizyonların yapılması gereklidir. Bu anlamda eylem planı güncelleştirmeye açık olmalıdır.

5- Sorumluluklar ve Zamanlama

Eylem planının her bir faaliyeti ve hedefin gerçekleşmesinden sorumlu olacak kurum ve kuruluşlar açık bir biçimde tanımlanmalı ve faaliyetler için zamanlama yapılmalıdır. Sorumlu kurum ve kuruluşlar için standart raporlama formatları oluşturulmalıdır.

6- Bütçeleme

Eylem planındaki hedeflere ilişkin tüm faaliyetler için bütçe ayrılmalı ve ayrılan bütçenin kaynağı açıkça belirtilmelidir. Eylem planı kapsamında gerçekleştirilecek faaliyetler için sorumlu kurum ve kuruluşlara bütçe aktarımları yapılmalı ve bütçelerin etkili kullanımı için gerekli önlemler alınmalıdır.

1-SAĞLIK HAKKI

Her Kademedeki Sağlık Hizmetlerine Erişimin Yetersiz Olması

Romanlar, sağlığın sosyal ve ekonomik belirleyicilerine karşı daha savunmasızdır ve sonuç olarak daha kötü sağlık sonuçları yaşarlar. Araştırmalara göre Romanların ortalama yaşam süresi toplumun geri kalanına göre yaklaşık olarak 15 yıl daha düşüktür. Roman toplumu içinde salgın hastalıklar daha sık görülmekte ve yüksek oranda kronik hastalıklara rastlanmaktadır. Buna rağmen Roman mahallelerinde sağlık merkezlerinin sayısının ve kapasitesinin ve salgın hastalıklar ilgili koruyucu sağlık hizmetlerinin yetersizliği bilinen bir gerçektir. Derin yoksulluk ile mücadele etmek zorunda olan Romanlar için tedavi ve ilaç katılım payları ekstra külfete neden olmaktadır. Katılım payını karşılamakta sorun yaşayan Romanlar ihtiyaç duydukları tedaviye ve ilaca erişememektedir.

Roman engelliler, çocuklar, kadınlar, yaşlılar sağlık hizmetlerine erişimde daha riskli durumdadır. Sağlık alanında gelişen teknoloji ile beraber gerçekleşen dijitalleşme ilgili bilgi eksikliği söz konusudur.

Romanların Çalıştığı Günlük İşlerden Dolayı Sosyal Güvenlik Sistemine Erişememeleri

Romanlar çoğunlukla günübirlik işlerde ve geleneksel mesleklerde çalışmalarından kaynaklı olarak sosyal güvenlik sistemine dahil olamamaktadır. Bu durum özellikle ileri yaşlarda Romanların sağlık hizmetlerine erişimi kısıtlamakta ve hastalıklar tespitinde geç kalınmasına neden olmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi dışında kalmak, sistem tarafından karşılanan sağlık hizmetlerine Romanların erişimini engellemektedir.

Güvenli İş Alanlarına Erişim ve İşçi Sağlığı

İş güvenliği, bireyleri iş ortamları içerisinde fiziksel ve psikolojik boyutlarda iyilik hallerini olumsuz yönde etkileyen faktörlerin tespiti ve önleme çalışmalarının geliştirilmesine yönelik verilen hizmeti ifade etmektedir. Romanların yaygın olarak mevsimlik tarım işçiliği, geri dönüşüm atık ve hurda toplama, bohçacılık, çiçekçilik ve kimsenin yapmadığı lağım temizleme işçiliği vb. İşlerde çocuk yaştan itibaren çalışmaya başlamaları, iş koşullarının

neden olduğu meslek hastalıklarına daha sık yakalanmaları sonucunu doğurmaktadır. Romanların yoğun olarak çalıştığı işlerde iş güvenliği ve işçi sağlığı değersizleştirmektedir ve iş güvenliği hakkında yeterli bilgilendirme yapılmamaktadır.

Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Evlilikler Sağlık İçin Risk Teşkil Etmektedir

Giderek 13 yaşına kadar düşüş gösteren çocuk yaşta ve zorla evlilikler, çocukların gelişim çağlarında ciddi sağlık riskleri ile karşılaşmalarına neden olmakta ve sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Çocukların zorla evlendirilmesinin önlenmesi için gerekli önlemler alınmamaktadır. Çocuk evlilikleri bu yaş grubunda gebelik de sonuçlanmaktadır. Çocuk yaşta gebeliklerin, çocuk evliliklerinin önlenmesine yönelik önlemlerin titizlikle uygulanması gerektirmektedir.

Madde Bağımlılığı

Ekonomik yoksulluğun yüksek olduğu tüm gruplar uyuşturucu madde ticareti için daha yüksek oranda hedef olmaktadır. Roman mahallelerinde de özellikle gençler benzeri şekilde bu duruma maruz kalmaktadır. Bu sebeple madde bağımlılığı son yıllarda Roman mahallelerinin birçoğunda ciddi bir sorun arz etmektedir. Madde bağımlısı kişilerin, bağımlılıktan uzaklaşması için gerekli olan sosyal, kültürel ve sportif olanaklar Roman mahallelerinde bulunmamaktadır.

Romanların Yoğun Yaşadığı Bölgelerde Kamusal Hizmetlerinin Yetersizliği

Roman mahallelerinde kamusal altyapı ve temizlik hizmetlerinden yeterince yararlanmamakta ve bu durum sağlık açısından riskler doğurmaktadır. Halen temiz içme ve şebeke sularına erişilemeyen bölgeler bulunmaktadır. Bazı bölgelerdeki Roman mahallelerinde atık maddelerin açık bir şekilde uzun süre beklediği görülmektedir.

Bazı il veya ilçelerdeki Roman mahallelerinin çok yakınında çöp birikim alanlarının, geri dönüşüm malzemelerinin biriktirildiği alanların bulunduğu ve bölgede yaşayan insanlar için gerekli sağlık tedbirlerinin alınmadığı görülmektedir.

Roman Mahalleleri Yakınındaki Sanayi Tesislerinde Gerekli Tedbirlerin Alınması

Roman mahallelerine çok yakın mesafesindeki alanlardaki sanayi tesislerinde insan ve çevre sağlığı konusunda alınan önlemler yetersiz kalmaktadır. Tehlikeli sanayi tesisleri bölgedeki su kaynaklarını, toprağı ve havayı kirletmekte, bunu önleyici denetimler yapılmamakta ve gerekli tedbirler alınmamaktadır. Romanların uzun zamandır yaşadığı bölgelerdeki yaşanan çevre kirlilikleri insanların farklı bölgelere göç etmesine neden olmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan halk arasında sanayi tesislerinin oluşturduğu riskler konusunda bilgilendirme çalışmaları ve farkındalık artırma faaliyetleri yapılmamaktadır. Yine mevsimlik tarım işçiliğı, sepetçilik vb. işleri yapan Romanlar temiz suya erişememektedir.

Sağlık Hakkı	
Genel Hedef:	Romanların temel sağlık hizmetlerine, karşılaşılabılır maliyetlerde tedaviye ve ilaca erişimleri ile çevresel sağlık, cinsel sağlık ve üreme sağlığı dahil olmak üzere sağlıkla ilgili bilgilere erişimlerinin güçlendirilmesi.
Stratejik Hedef ve Alt Hedefler	
Stratejik Hedef 1:	Sağlık Hizmetlerine Erişim Güçlendirilmesi ve Geliştirilmesi
Stratejik Hedef 1'e yönelik Alt-Hedefler	Alt hedef 1.1: Roman mahallelerinde koruyucu sağlık hizmet programlarının geliştirilmesi, sağlık hizmeti sunan merkezlerin artırılması, her mahallede anne-çocuk sağlığı merkezlerinin kurulması Alt hedef 1.2: Roman mahallelerinde genel sağlık taraması yapılması ve tarama sonuçların her mahalle bazında çocuklar, yaşlılar, engelliler, kadınlar bakımından kayıt altına alınması riskli gruplar için sağlık izleme sistemi kurulması, Alt hedef 1.3: Tarama sonuçlarının takip edilmesi konusunda aile hekimliklerine yeterli sayıda sağlık personeli atanması, Alt hedef 1.4: Roman mahallesindeki aile hekimliğı merkezlerinde teknik altyapı kapasitesinin artırılması (basit sağlık problemlerinde hastaların hastaneye gitmek zorunda kalmasının önlenmesi) Alt hedef 1.5: Roman mahallesinde görev yapan aile hekimlerinin gelirleri korunarak hizmet sunmakla yükümlü olduğu kişi sayısının azaltılması, Alt hedef 1.6: Roman mahallesindeki muhtarlıklarda sağlık sistemine erişim için (randevu alma vb.) kullanılmak üzere teknik altyapı kurulması ve hizmet sunumu yapılması Alt hedef 1.6: Tedavi ve ilaç katılım paylarında Roman yurttaşların

	gelirlerine orantılı düzenleme yapılması, Alt hedef 1.7: Olağanüstü durumlarda (salgın, deprem, sel) Romanların sağlık hakkına erişimlerin sağlanmasına ilişkin stratejiler oluşturulması,
Stratejik Hedef 2:	Sosyal Güvenlik Hizmetlerine, Güvenli İş Alanlarına Erişim Sağlanması ve İşçi Sağlığının Korunması
Stratejik Hedef 2'e yönelik Alt-Hedefler	Alt Hedef 2.1: Romanların geleneksel mesleklerinde sağlıklı koşullarda çalışmalarını sağlamak üzere ihtiyaçların belirlenmesi ve bu konuda devlet desteklerinin oluşturulması, Alt Hedef 2.2: Bu meslekleri yapanların karşılanabilir maliyetlerle sosyal güvenlik sistemine dahil olmalarının sağlanması, Alt Hedef 2.3: Romanların çalıştıkları ağır işler sonucu ortaya çıkan hastalıklara ilişkin önleyici tedbirlerin alınması, Alt Hedef 2.4: İş sağlığı ve güvenliği hakkı bağlamında farkındalık ve bilinçlendirme çalışmalarının düzenlenmesi
Stratejik Hedef 3:	Çocuk Yaşta Zorla Evliliklerin Engellenmesi
Stratejik Hedef 3'e yönelik Alt-Hedefler	Alt hedef 3.1: Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin engellenmesine yönelik politikaların geliştirilmesi, eğitime devam eden kız çocuklarına mali destek programları oluşturulması, Alt hedef 3.2: Romanların yoğun yaşadığı bölgelerde çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerinin bedensel ve psikolojik etkilerine dair eğitimlerin düzenlenmesi Alt hedef 3.3: Çocuk yaşta erken ve zorla evliliklerle ilgili Romanların yoğun yaşadığı bölgelerde kamu görevlilerine hukuki sorumlulukları ilgili eğitimler verilmesi, Alt hedef 3.4: Kız çocuklarına rol model olabilecek Roman kadınlarının öykülerinin yazılı ve görsel medya dahil her türlü yolla Roman toplulukları içinde yaygınlaştırılması,
Stratejik Hedef 4:	Madde Bağımlılığının Önlenmesi
Stratejik Hedef 4'e yönelik Alt-Hedefler	Alt hedef 4.1: Roman mahallesindeki madde bağımlılarının kayıt altına alınması, madde bağımlısı kişilere yeterli tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması ve bu hizmetlerin ücretsiz sunulması, Alt hedef 4.2: Madde bağımlılığı rehabilitasyon sürecinde olan bireyler için sanat, spor ve sosyal aktivitelere yönlendirmelerin yapılması ve mahallelerde sosyal aktivite merkezlerinin yaygınlaştırılması Alt hedef 4.2: Madde bağımlılığı konusunda mahallelerde bilinçlendirici eğitimlerin artırılması Alt hedef 4.3: Madde kullanımının yoğun olduğu mahallelerde kamu

	görevlilerine madde bağımlılığı ve hukuki sorumlulukları ile ilgili eğitimler verilmesi, Alt hedefler 4.4: Madde bağımlılığı ile mücadelede sivil toplum ve yerel aktörlerle işbirliğinin güçlendirilmesi
--	--

2-EĞİTİM HAKKI

Ayrımcılık ve Dışlanma

Okul ortamında çocuklar aidiyet kurabilecekleri ve kendilerini güvende hissedebilecekleri alanlara ihtiyaç duymaktadır. Roman çocuklar, eğitim ortamında okul yöneticileri, öğretmenler, Roman olmayan öğrenciler/veliler ve okul personeli tarafından ayrımcı tutumlara, nefret söylemlerine ve dışlanmalara maruz kalmaktadır. Okul ortamında ayrımcılığın engellenmesine yönelik ayrımcılığa maruz kalan bir çocuğun yaşadığı durumu aktarabileceği mekanizmalar bulunmamaktadır. Ayrımcılığa maruz kalan Roman çocuklar okul ve eğitim sistemine güven problemi yaşamakta ve eğitimden uzaklaşmaktadır.

Eğitim müfredatı farklı kültür ve inançlara saygının geliştirilmesine yönelik argümanları içermemektedir. Roman çocukların okul aidiyetini artırma noktasına önemli bir yeri olan kendi kültürlerine ait unsurlar eğitim sisteminin içerisinde herhangi bir şekilde yer almamaktadır. Farklı kültürlerden çocukların birbirlerinin kültürünü tanıyabileceği ve sosyal iletişimlerini güçlendirebilecekleri herhangi bir sosyal faaliyet düzenlenmemektedir.

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin, Roman çocukların sadece müzik derslerine ilgili olabileceğine ve okula devam etmeyeceğine yönelik yerleşik önyargılara sahip olduğu görülmektedir.

Roman Çocukların Okul Ortamında Akran Zorbalığına Maruz Kalması

Roman ve Roman olmayan çocukların sosyal temaslarını güçlendirebilecekleri, birbirlerinin kültürlerini tanıyabilecekleri ve birlikte yaşam pratiği edinebilecekleri alanlar sınırlıdır. Bu nedenle çocuklar yetişkinlerden aldıkları önyargılardan hızlıca etkilenebilmektedir. Yetişkinlerin, eğitimcilerin ayrımcı tutum ve davranışları çocuklara da yansıyabilmektedir. Roman çocuklar yoksulluğun sonuçları ya da etnik aidiyetlerinden dolayı sahip olduğu özellikler veya kültürleri üzerinden okul ortamında Roman olmayan akranları tarafından zorbalığa, dışlamaya ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Roman çocukların sayısının ciddi oranda azaldığı ortaöğretim seviyesinde, Roman çocuklar daha sık ayrımcılığa uğramakta ve bu durum eğitim terklerin artmasına neden olmaktadır.

Okullarda akran zorbalığı konusunda çocuk perspektifiyle önleyici, koruyucu ve güçlendirici mekanizmalar bulunmamaktadır. Akran zorbalığının nedenleri net bir şekilde tespit edilememekte, önleyici uygulamalar gerçekleştirilmemektedir. Akran zorbalığının yaşandığı durumlarda ise çocukları güçlendirmeye ve iyileştirmeye yönelik bir mekanizma bulunmamaktadır.

Eğitim, Okul ve Personel Niteliği

Roman çocukların yoğunlaştığı okullarda verilen eğitimin kalitesi ve niteliği ülke geneliyle nicel veriler üzerinden karşılaştırıldığında bir eşitsizlik ile karşılaşılmaktadır. Roman çocukların yoğunlaştığı okullarda sınıf mevcutlarının çokluğu, kütüphane, laboratuvar, oyun alanı, kantin vb. alanların yetersizliği ilk göze çarpan noktalardır. Roman öğrencilerin yoğun olarak eğitim gördüğü okullarda öğretmen sayısının ihtiyaç duyulan öğretmen sayısına görece yetersizdir. Okullardaki öğretmenlerin düşük motivasyon sahip olduğu, öğretmenlerin Roman mahallerindeki bazı okulları “ceza veya sürgün” olarak algıladığı görülmektedir. Okullarda dersliklerin ihtiyaç duyduğu temel sıra, yazı tahtası, masa vb. malzemelerin dengi okullara görece yetersiz olduğu veya ‘daha eski’ olduğu ve teknik ekipman ve donanımların yetersiz olduğu gözlemlenmektedir.

4+4+4 Eğitim sistemi sonucu olarak eğitimde ileri kademelere geçildikçe örgün eğitimden açık öğretime geçiş yapıldığı görülmektedir. Eğitim sistemine ve okula çocukların adaptasyonlarını güçlendirmek noktasında kritik öneme sahip olan okul öncesi eğitime erişim çok kısıtlıdır. Okul öncesi bölümlerinin her okulda bulunmaması ve bütünüyle parasız olmaması Roman çocukların okul öncesi eğitimde katılımını engellemekte ve bu durum ilkökul seviyesinde eğitime adaptasyon süreçlerini zorlaştırmaktadır.

Okul terklerinin engellemesinde kritik öneme sahip olan rehberlik servislerinin kapasiteleri yetersiz kalmaktadır. Okul yöneticileri, personelleri ile veliler ve çocuklar arasında sağlıklı iletişim kurulamamaktadır. Rehber öğretmenlerin çocukların yaşam şartlarına ve günlük yaşamlarını geçirdikleri sosyal ortamlar hakkında bilgileri çok kısıtlıdır. Çocukların okula devamlılığını artırmaya yönelik teşvik edici mekanizmalar olan okul sosyal hizmeti

uygulaması ve arabulucu sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer taraftan okul yöneticileri ve öğretmenler de gerekli desteklerden yoksun bırakılmaktadır.

Adrese Dayalı Sistem, Roman Çocukların Belli Okullarda ve Sınıflarda Toplanması

İlkokul ve ortaokullara kayıt için kullanılan adrese dayalı nüfus kayıt sistemi, çocukların yaşadıkları bölgeye en yakın okulda eğitim görmesini gerektirmektedir. Bu sisteme bağlantılı sorunlar bulunmaktadır. Roman nüfusun yoğun olduğu bölgelerdeki bazı okullar sadece Roman çocukların eğitim gördüğü okullara dönüşmekte ve “Roman okulu” olarak damgalanmaktadır. Bu okullarda eğitim gören çocuklar farklı kültürlerden çocuklarla eğitim ortamında iletişim ve temas kuramamaktadır.

Yine, aynı mahallede ikamet etmelerine rağmen Roman-Roman olmayan öğrencilerin kayıtlarının ayrı okullara yapılmasıdır. Yani aslında aynı okula gitmesi gereken çocukların farklı okullara yönlendirilerek ayrımcılık yapılmasıdır. Roman ve Roman olmayan öğrencilerin aynı okulda eğitim aldığı okullarda ise, başarı durumu vb. gerekçelerle Roman çocuklar için ayrı sınıflar oluşturulmaktadır. Bu sınıflara tecrübesiz öğretmenlerin verildiğine ilişkin iddialar mevcuttur.

Roman Çocukların Eğitim Sistemi Dışına İtilmesi

Roman toplumunda derin yoksulluk yaygın bir problemdir. Roman toplumunda her nesil bir önceki nesle oranla refah seviyesinde düşüş yaşadığı görülmektedir. Yasal olarak ilköğretimin parasız olmasına rağmen bir çocuğun eğitime sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için beslenme, ulaşım, yazlık, kışlık okul kıyafetleri, kırtasiye malzemeleri, eğitimi destekleyici vb. materyallere ihtiyaç duymaktadır. Aynı zamanda pratikte okullarda aidat/katkı paraları talep edilmekte ve öğrenci velileri bu ücretler ödemeye mecbur bırakılmaktadır.

Derin yoksullukla mücadele eden Roman aileler söz konusu ihtiyaçlar için yeterli bütçe ayıramamakta ve gerekli maliyetleri karşılayamamaktadır. Bu sebeple Roman çocuklar eğitim sisteminden çeşitli aşamalarda kopmak zorunda kalmaktadır.

Salgın, Doğal Afet vb. Kriz Durumlarında Roman Çocukların Eğitime Erişimi

Roman çocuklar kronikleşmiş yoksulluğun sonuçları nedeniyle eğitim hakkına erişimde ciddi sorunlar yaşamaktadır. Pandemi, doğal afet vb. krizlerde toplumun en kırılgan ve risk altında olan gruplarından biri de Romanlardır ve bu krizlerin sonuçlarından diğer kesimlere göre daha fazla etkilenmektedir. Normal şartlarda kısıtlı erişebildikleri bazı imkanlara kriz durumlarında tamamen erişemezler. Kriz hallerinde erişimi elzem olan bazı ihtiyaçların altyapısının (Örneğin: Pandemi sürecinde online eğitim) Romanların yoğun yaşadığı bölgelerde ve okullarda eksik veya hiç olmaması Roman çocuklar için eğitime erişimi daha kısıtlı hale getirmektedir.

Kriz hallerinde öngörülebilir ihtiyaçlara Roman çocukların erişim imkanlarının ve eksiklerin tespit edilmesine yönelik herhangi bir çalışma söz konusu değildir. Pandemi, doğal afet vb. kriz halleri yaşanması halinde kırılgan ve risk altındaki grupların güçlendirilmesi ve desteklenmesi için mekanizmalar geliştirilmelidir.

Çocuk Yaşta Evlilik Sonucu Okul Terkinin Yaşanması

Giderek 13 yaşına kadar düşüş gösteren çocuk yaşta zorla evliliklerin önlenmesi için alınan tedbirler etkili değildir. Orta eğitime geçiş yaşı olan 13-16 yaş aralığındaki çocukların açık öğretime geçiş yaptığı ve bu süreçte çocukların akranlarıyla evlendirildiği görülmektedir. Roman kız çocukları eğitim hayatını tamamlayamadan evlendirileceğini düşünmekte ve bu sebeple eğitime ilgili motivasyon düşüklüğü yaşamaktadır.

Çocuk yaşta zorla evlilikler ile okul terkleri hem birbirlerinin nedeni hem sonucudur.

Eğitimciler, okul yöneticileri çocukların erken ve zorla evliliği ile ilgili suç bildirim yükümlülükleri olmasına rağmen gerekli mekanizmaları işletmemektedir. Hatta bazı eğitimciler çocuk yaşta evliliklerin gerçekleşeceğini gerçekçe göstererek Roman çocuklara dışlayıcı ve ayrımcı tutumla yaklaşmaktadır.

Roman Mahallelerinde Okul Çevrelerinde Güvenlik Sorunu Yaşanması

Ekonomik yoksulluğun yüksek olduğu tüm gruplar uyuşturucu madde ticareti ve farklı kriminalize durumlar için daha yüksek oranda hedef olmaktadır. Roman çocukların eğitim gördüğü okulların çevreleri de ciddi oranda uyuşturucu ticareti, fuhuş vb. durumlar için

mekan olarak kullanılmaktadır. Roman çocuklar bu nedenle polisiye sorunlar yaşamakta ve başta madde kullanımı olmak üzere farklı risklere karşı açık hedef konumundadır. Bu durum Roman çocukların okul gitmek istememesine veya eğitimden uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Roman Emek Sömürüsü ve Roman Kız Çocuklarının Ev içi Emek sömürüsüne Maruz Kalması

Yoksulluk nedeniyle çocuklar ev ekonomisine katkı için çalışmak zorunda kalmakta/bırakılmaktadır. Yedi yaşa kadar düşüş gösteren çocuk işçiliği yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kız çocuklarına çok küçük yaşlardan itibaren ev işlerini, yaşlı ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar yüklenmekte ve çocuklar eğitimden dahil olamamaktadır. Roman çocuklar küçük yaşta para kazanmaya odaklanmak mecburiyetinde bırakılmakta bu durum derslerine yeterli zaman ayırmalarını engellemekte ve okulda başarısızlığa uğramalarına sebep olmaktadır. Okuldaki başarısızlık hem çocukları eğitimden soğutmakta hem de “zaten başarısızsın okumaya devam etmene gerek yok” mazeretiyle aileler tarafından okuldan alınmalarına neden olmaktadır.

Okul Dışı Ortamlarda Çocukları Destekleyici Mekanizmaların Eksikliği

Roman ebeveynler gerek yoksulluk gerekse eğitim konusundaki bilgi eksikliğinden dolayı çocukları eğitime teşvik etmekte ve destek olmakta yetersiz kalmaktadır. Bu durumda Roman çocukların eğitimde yaşadıkları eksikliklerden ihtiyaç duydukları destekleyici davranış ve mekanizmalara erişememesine neden olmaktadır.

Roman çocukların genel olarak tek odalı evlerde barınmaları ve ders çalışacak kişisel alanlarının kısıtlı olması sebebi ile okul dersleri başta olmak üzere kişisel gelişimlerini destekleyici alanlar bulunmamaktadır. Roman çocuklar derslerine çalışabilecekleri, hayal güçlerini güçlendirebilecekleri, kişisel gelişimlerini sağlayabilecekleri alan ve mekanlara ihtiyaç duymaktadırlar. Roman mahallelerinde toplum merkezi, etüt merkezi, gençlik merkezi gibi yerlerin açılması gerekmektedir. Açılan kurumlarda da eğitilmiş Romanların istihdamına öncelik verilmelidir.

Roman Çocukların Olumlu Rol Modelleri ile Temas İmkanlarının Düşük Olması

Eğitim Roman toplumunda yaygın olarak ulaşılması zor ve soyut bir hedef olarak görülmektedir. Roman çocukların eğitime ve geleceğe yönelik umutları, hayalleri, istek ve arzuları sınırlı kalmaktadır. Eğitime dönük olumlu rol model eksikliği çocukların eğitime teşvik edilmesindeki engellemekte, çocukların eğitim oranının düşük olmasına neden olmaktadır.

Roman çocuklar eğitimde devam etme ve üniversite eğitimi alma, nitelikli mesleklerde çalışma ihtimallerinin düşük olduğunu düşünmektedir. Romanların yoğun yaşadığı mahallelerde lise ve üniversite okuyan kişi sayısının az olması sebebi ile çocuklar eğitime yönlendirebilecek olumlu rol modeller bulunmamaktadır ve bu durum bir döngüye sebep olmaktadır.

Eğitim Hakkı	
Genel Hedef	Roman Çocukların ve yaşam boyu eğitim alması gereken Roman engellilerin eğitime erişimlerinin güçlendirilmesi
Stratejik Hedef ve Alt Hedefler	
Stratejik Hedef 1:	Roman çocukların kapsayıcı ve nitelikli eğitim hizmetine erişimin güçlendirilmesi
Stratejik Hedef 1'e yönelik Alt-Hedefler	Alt hedef 1.1: Mahalleler bazında eğitim çağında olmasına rağmen eğitime devam etmeyen Roman çocuklarla ilgili araştırma yapılması, toplanan verilerin cinsiyet, yaş, engellilik vb. üzerinden ayrıştırılması ve mahalle bazında haritalanması Alt hedef 1.2: Çocukların eğitime katılımını ve okul terklerini etkileyen nedenlerinin araştırılması ve verilerin mahalle bazında haritalanması, Alt hedef 1.3: Roman kız çocukları ve engelli çocuklar için eğitim destek fonlarının oluşturulması, Alt hedef 1.4: Roman çocukların eğitime katılımının artırılmasına ve okul terklerini önlenmesine yönelik alternatif yöntemler geliştirilmesi, Alt hedef 1.5: Okul devamsızlığı ve sınıf tekrarı yaşayan öğrenciler için eğitim durumları takip mekanizması oluşturulması Alt hedef 1.6: Roman mahallerinde bulunan okulların teknik ve fiziksel kapasitelerinin artırılması, bu okullarda öğretmen başına düşen çocuk sayısının azaltılması (sınıf mevcutları ve rehber öğretmene düşen öğrenci sayısı)

	Alt hedef 1.7: Roman çocukların evlerine öğretmenler tarafından gerçekleştirilen ev ziyaretlerinin düzenli yapılmasının takip edilmesi, öğretmenlere ziyaretlerde yaptıkları her konudaki tespitleri hakkında Milli Eğitim Bakanlığı'na tavsiyelerde bulunma yetkisi verilmesi, Alt hedef 1.8: Roman mahallelerinde görev yapan öğretmen ve rehber öğretmenlere Roman kültürü hakkında eğitim verilmesi Alt hedef 1.9: Roman öğrenciler için Roman Dillerinde (Romanes, Domari ve Lomavren) eğitim imkanı sağlanması ve bu dillerin seçmeli ders programına eklenmesi, Alt hedef 1.10: Eğitim müfredatına Roman Tarihi ve Kültürü seçmeli dersinin eklenmesi, Alt hedef 1.11: Mevsimlik işlerde (sepetçilik, tarım işçiliği) işlerde çalışan ailelerin çocuklarına yönelik mobil eğitim uygulamalarının geliştirilmesi, Alt hedef 1.12: Okullarda sosyal hizmet uygulamasının ve Roman Arabulucu sisteminin eş zamanlı olarak yaygınlaştırılması, Alt hedef 1.13: Roman çocuklar ile Roman olmayan çocukların birlikte eğitim gördükleri okullarda ayrımcılık temalı sosyal ve kültürel etkinliklerin düzenlenmesi, Alt hedef 1.14: Her Roman mahallesinde nüfus büyüklüğü ile orantılı sayıda kreş ve anaokulu açılması, Alt hedef 1.15: Yaşlarına bakılmaksızın özel eğitim alması gereken engelli Romanlar için yeterli eğitimin sağlanması ve tüm eğitim masraflarının devlet tarafından karşılanması, Alt hedef 1.16: Olağanüstü durumlarda (salgın, deprem, sel) Roman çocukların ve yaşam boyu eğitim alması gereken engelli Romanların eğitime erişimlerinin sağlanmasına ilişkin uygulama planları hazırlanması,
Stratejik Hedef 2:	Eğitim Devamın Sağlanması İçin Ayni ve Nakdi Destekler
Stratejik Hedef 2'e yönelik Alt-Hedefler	Alt Hedef 2.1: Roman ailelere yönelik olarak hane içindeki öğrenci sayısı, engelli öğrenci sayısı ve aile gelirinin baz alınarak Eğitim Destek Fonu oluşturulması, Alt Hedef 2.2: Derin yoksulluk yaşayan çocuklara yönelik ücretsiz şekilde beslenme programlarının sağlanması, Alt Hedef 2.3: Okul öncesi eğitimin ücretsiz hale getirilmesi, Alt Hedef 2.4: Zorunlu eğitim üstündeki eğitim kurumlarına devam eden, ihtiyacı olan Roman öğrenciler için devlet burslarının oluşturulması, Alt Hedef 2.5: Derin Yoksulluk yaşayan Roman çocukların giysi, ayakkabı ve bot gibi ihtiyaçlarının karşılanması, Alt hedef 2.6: Romanların yoğun yaşadığı bölgelerdeki okullarda sağlık taramasının yapılması ve çocukların gelişim seviyelerinin tespit edilmesi
Stratejik Hedef 3:	Roman Çocukların Eğitim Gördüğü Kurumlarda Ayrımcılık Karşıtı Eğitimler Yapılması
Stratejik Hedef	Alt Hedef 3.1: Roman çocukları eğitim gördüğü kurumlarda görev

3'e yönelik Alt-Hedefler	yapan öğretmenler, okul personeli, okul idarecileri ile velilere yönelik ayrımcılık karşıtı eğitimler verilmesi Alt Hedef 3.2: Roman ve Roman olmayan çocukların birlikte eğitim almaları için okul kayıtlarında adrese dayalı sistemin baz alınması uygulanmasında düzenleme yapılması, Alt Hedef 3.3: Okullarda akran zorbalığını önlemeye yönelik programlar geliştirilmesi
Stratejik Hedef 4:	Destekleyici Eğitim Merkezleri
Stratejik Hedef 4'e yönelik Alt-Hedefler	Alt hedef 4.1: Roman mahallelerinde çocukların gelişimsel süreçlerini destekleyici eğitim merkezlerinin açılması, Alt hedef 4.2: Akademik ya da sanat/spor/teknoloji gibi alanlarda yeteneği olan Roman çocukların yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik eğitim kurumlarına ücretsiz kayıtlarının sağlanması, Alt hedef 4.3: Olumlu rol modelleri ile teması sağlanması için eğitim merkezlerinde Romanların istihdamının sağlanması, Alt hedef 4.4: Web tasarımı, yazılım, spor ve robotik kodlama vb. kurslarının açılması, Alt hedef 4.5: Çocukları eğitime teşvik etmeye yönelik meslek tanıtımlarının yapılması, Alt hedef 4.6: Okuma-yazma becerisini desteklemeye yönelik programların yürütülmesi, Alt hedef 4.7: Roman çocukların oyun hakkına erişim sağlanması için Roman mahallelerinde oyun parklarının ve oyuncak kütüphanelerinin oluşturulması,

3-BARINMA HAKKI

Konut ve Çevre Hakkı, Sosyal Yaşam

Barınma hakkı sadece içinde yaşanılan konutlarla sınırlı değildir, barınma hakkı sosyal ve fiziksel çevreyi de içine alan bir kapsama sahiptir. Ancak Türkiye’de soruna sadece konut stoku bakımından ele alınmaktadır.. Barınma sorununa yalnızca bina, konut gibi inşaat alanları olarak değerlendirilmesi, Birleşmiş Milletler’in barınma hakkına ilişkin yaklaşımı doğrultusunda, barınmanın yalnızca kişinin dört duvar arasına yerleştirilmesi değil, bireyin kendini yeniden üretebileceği bir ortamın yaratılması açısından bakılması gerekmektedir.

Romanların yaşadıkları bölgelerdeki konut stokunun insan sağlığı, bina güvenliği ve ortak yaşam alanları kriterleri üzerinden haritalanması gereklidir. Toplanan veriler üzerinden iyileştirmeler için öncelikler Romanların ile katılımı belirlenmeli ve uygulama planları hazırlanmalıdır. Çadır ve barakalarda yaşayan Romanlar için,Romanların tüm süreçlerine katıldıkları bir çözümün acilen üretilmesi gerekmektedir.

Sadece var olan konutların iyileştirilmesi değil aynı zamanda altyapı çalışmaları, kamusal sosyal yaşam alanları (park, kütüphane, sosyal tesis vb.) yapılmalıdır. Yaşanılan bölge düzenlenirken ortak rekreasyon alanları yerel halka danışılarak ve Romanların ihtiyaçları gözetilerek yapılmalıdır.

Kentsel Dönüşüm

Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamalarının gerçekleştirildiği alanların başında Roman mahalleleri gelmektedir. Acele kamulaştırma kararları ile gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları daha katılımcı ve kapsayıcı olmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kentsel dönüşüm sadece binalarda yapılmakta bunun haricinde sosyal yaşama dönük herhangi bir iyileştirme

yapılmamaktadır. Mevcut kentsel dönüşüm uygulamaları Romanların zorla yerinden edilmesine ve kentsel rant paylaşımlarından dışlanmalarına neden olmaktadır. kentsel iyileştirme politikaları Roman yerleşimlerinin dokusu gözetilmeden, Romanların ihtiyaçları belirlenmeden uygulanmaktadır.

Ekonomik Yetersizlik

Kentsel dönüşüm sürecinin yanlış yönetilmesi, politikalarının yetersizliği Roman vatandaşları mağdur pozisyona düşürmektedir. Roman mahallelerinde yaşam standardını yükseltmek ve konutları yaşanabilir hale getirmek için yapılan projelerde, Romanlara sağlanan kira desteği günümüz koşullarında ihtiyaçları karşılamaktan uzaktır. Kentsel dönüşümle yapılan yeni konutların fiyatları Romanların karşılayabileceğinden çok daha yüksektir. Bu nedenle daha güvenli ve sağlıklı ortamda yaşanmasını sağlamak üzere yapılan kentsel dönüşüm projeleri tamamlandığında Romanlar kendi mahallelerine geri taşınmamaktadır. Derin yoksullukla mücadele eden Romanlar konut elde etmek için ve konutları iyileştirmek için gerekli maliyetleri karşılayamamaktadır. TOKİ başta olmak üzere farklı kamu kurum ve kuruluşlarının yaptığı konutlar insanların ihtiyaçları dikkate alınmadığı için çözüm sağlamakta yetersiz kalmaktadır.

Konut ve Çevre Hakkı, Sosyal Yaşam

Barınma hakkının yalnızca bina, konut gibi inşaat alanları olarak değerlendirilmesi, bu hakkın aynı zamanda çevre ve sosyal hayatı da kapsayan bir yaşam modeli (ayrımcılığa maruz bırakılmayacakları, eğitim-sağlık-istihdam haklarının da sağlanacağı bir yapı) olarak ele alınmasını engellemektedir. Yaşam modeli oluşturulurken Birleşmiş Milletlerin barınma ve konut tanımları baz alınmadan , barınmanın yalnızca kişinin dört duvar arasına yerleştirilmesi olarak görülmekte; bireyin kendini yeniden üretebileceği bir ortam sağlanamamaktadır. Roman yerleşmelerindeki kentsel iyileştirme uygulamaları; Romanların ihtiyaçları gözetilmeden, konut iyileştirilmesi ile sınırlı kalmakta, ihtiyaç duyulan park, kütüphane, sosyal tesis vb kamusal alan düzenlemelerini içermemektedir.

Ayrımcılık

Roman mahallelerinde çoğu zaman dar ve küçük yollara sahip olması ve erişilebilir olmaması acil durum hizmetlerinin (itfaiye, ambulans vb.) müdahalelerinde gecikmeler oluşmasına

neden olmakta ve yine ayrımcı algılara sahip kamu çalışanları Roman mahallelerinde vakalara müdahale etmekte isteksiz davranmaktadır. Aynı zamanda barınma, konut ve iskân ile ilgili kamu sektöründe çalışan kamu personelinin ayrımcı davranışlar sergilediği, kentsel dönüşümlerde daha düşük bedellerle teklif belirlediği görülmektedir.

Romanlara kendi mahalleleri dışında ev kiralarken, ev sahiplerinin ayrımcı tutumları ile sıklıkla karşılaşmaktadır. Roman olmayan kişilerin Roman komşu istemediklerini belirttikleri ve Roman komşularına mobbing uygulaması da karşılaşılan bir durumdur. Kentsel hizmetlerden hakkından (ulaşım, park, sosyal yaşam alanları, spor tesisleri gibi) Romanlar eşit yararlanamamaktadır..

Veri Eksikliği

Çadır ve barakalarda uzun süreli yaşayan Romanlara ait herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bunun dışında, insan sağlığına zararlı ve güvensiz bölgelerde yaşayan Romanlara (örneğin dere yatakları, toksik atıkların ve kentsel atıkların yakınındaki bölgeler) herhangi bir veri toplanmamaktadır.

BARINMA HAKKI	
Genel Hedef	Romanların Güvenli, Barış İçinde ve İnsan Onuruna Yaraşır Bir Şekilde Yaşayabilecekleri Konutlara Erişimlerinin Sağlanması
Stratejik Hedef ve Alt Hedefler	
Stratejik Hedef 1:	Roman Mahallelerindeki Konut Stokunun Envanterinin Çıkarılması Romanların yaşadıkları konutların yaşı, dayanıklılığı (deprem, sel vb.), sağlık ve hijyen koşulları, konut/aile büyüklüğü oranı ve altyapı (temiz su,

	kanalizasyon, ısınma) koşullarının alan uzmanlarından oluşan bağımsız kurullar tarafından incelenmesi, ihtiyaçların mahallelerde yaşayan Romanların katılımı ile belirlenmesi ve gerekli dönüşümün sağlanması
Stratejik Hedef 1'e yönelik Alt- Hedefler	Alt Hedef 1.1: Çadır ve barakalardan oluşan yerleşimlerde acil dönüşümün başlatılması, ilk etapta kış mevsimi başlamadan her aileye bir konteyner tahsis edilmesi, altyapı eksikliklerinin giderilmesi, Bu yerleşimlerin yaşanabilir bir kentsel alana dönüştürülmesi için yürürlükte bulunan plan kararları ile uyumunu sağlayacak mekansal planların hazırlanması, finansal kaynak konusunda kısa-orta ve uzun vadeli desteklerin oluşturulması Alt Hedef 1.2: İl ve ilçe bazında Roman mahallelerindeki tüm konutların altyapı, sağlık koşulları, güvenlik ve konutun yeterli yaşam alanlarına sahip olması bakımından haritalanması, Haritalama sonucunda tadilat yapılması tespiti yapılan konutlar için uygun ekonomik desteklerin oluşturulması, Kullanılamaz tespiti yapılan konutlar için uygun, ekonomik yeni konut yapma fonlarının oluşturulması, Alt Hedef 1.3: Mahallelerdeki sosyal/ kültürel olanaklarının haritalanması ve ihtiyaçların belirlenmesi, İlgili bakanlıklar ve yerel yönetimlerin ortaklığında mahallelerin altyapı eksikliğinin giderilmesi, Alt Hedef 1.4: Olağanüstü durumlarda (salgın, deprem, sel) Romanların barınma hakkının korunmasına ilişkin stratejiler oluşturulması,
Stratejik Hedef 2:	Roman Mahallelerinde Gerçekleşen Kentsel Dönüşüm İçin Politikalar Geliştirilmesi
Stratejik Hedef 2'e yönelik Alt- Hedefler	Alt Hedef 2.1: Romanların yaşadığı mahallelerde acil kamulaştırma kararlarının bilimsel ve teknik veriler dikkate alınarak yasanın amacına uygun olarak gerçekleştirilmesi Kentsel dönüşüm yapılması gereken yerlerde yaşayan Romanlara kentsel dönüşüm ile ilgili hukuki bilgilendirme yapılması, İhtiyaç ve önceliklerin belirlenmesi sürecine Romanların katılımının sağlanması ve uygun politika belirlenmesi, Kentsel dönüşümlerin, yerinde dönüşüm ve kültür öğelerini koruyarak yapılması, Yeni yapılacak konutların yaşlı ve engelliler için erişilebilir olmasının sağlanması, Alt Hedef 2.2: Kentsel dönüşüm gerçekleştirilecek bölgelerde yaşayanlara verilen kira bedellerinin günün ekonomik koşulları ve hanenin gelirin göre belirlenmesi, Kira yardım miktarlarının belirlenmesinde hanede yaşayan engelli, yaşlı ve

	çocuk sayısının temel kriterler arasında yer alması, Alt Hedef 2.3: Yeni konutların bedellerine ailelerinin katılım paylarının ailenin ekonomik koşullarına uygun olarak belirlenmesi, Alt Hedef 2.4: Ödeme gücü olmayan Romanlar için sosyal konut projesi hazırlanması, Evsiz (sokakta yaşamak zorunda bırakılan) Romanlara ilişkin ayrıştırılmış veri toplanması, evsiz kişilerin sosyal konutlara yerleştirilmesi,
Stratejik Hedef 3:	Kentsel Hizmetlere Erişim Çevre Hakkı, Sosyal ve Kültürel Yaşam
Stratejik Hedef 3'e yönelik Alt- Hedefler	Alt hedef 3.1: Romanların yoğun yaşadığı bölgelerde kamusal hizmetlerin erişilebilir hale getirilmesi (Temiz suya erişim, ulaşım, kanalizasyon altyapısı vb.) Alt hedef 3.2: Romanların yoğun yaşadığı alanlarda sosyal ve kültürel alanların inşa edilmesi (park, bahçe, kreş, spor tesisleri, sosyal tesisler vb.) Alt hedef 3.3: Roman yerleşim yerlerinde kadınlar, gençler, çocuklar ve yaşlılar için periyodik sosyal- kültürel etkinlik ve aktiviteler düzenlenmesi, Düzenlenecek etkinlik ve aktivite programlarının katılımcı bir süreçle belirlenmesi,

4-İSTİHDAM HAKKI

Çalışma Hakkı ve Ayrımcılık

Roman bireylere yönelik ayrımcı, ayrıştırıcı ve ön yargılı davranışlar çalışma yaşamında temel hakların ihlal edilmesine neden olmaktadır.. İş başvurularında a ten rengi, ikamet edilen mahalle üzerinden etnik ayrımcılık yaşanmaktadır. Özellikle mevsimlik işlerde Romanlara eşit işe eşit ücret verilmemesi, iş ortamında yaşanan mobbing ve hak aramaya ilişkin farkındalık eksikliği yanında ayrımcılık mağdurlarının iyilik hallerinin korunmasına yönelik psiko-sosyal destekler de bulunmamaktadır. Farklı iş kollarında istihdam edilen Romanların iş yerlerinde ayrımcı tutumlar meslekte yükselmelerine engel olmaktadır.

İstihdama Erişim ve Kayıt Dışı Çalışmanın Yaygınlığı

Herhangi bir istatistiki bilgi olmamasına rağmen Romanlar arasında işsizlik oranı nüfusun geri kalanındaki işsizlik oranından çok daha fazladır. Romanlar, yaygın olarak kayıt dışı ağır işlerde çalışmaktadır. itelikli işlerde kamu ve özel sektörde istihdam oranı çok düşüktür. İstihdamdaki kayıtlı/kayıt dışı çalışan Roman nüfusuna yönelik veri bulunmamaktadır. Kayıt dışı çalışanlar mevcutta çalıştıkları işler ilgili sertifikalara sahip olamamaktadır. Kayıt dışı çalışan mesleklerin birçoğu dönemsel kazanç elde edilen ve ileri yaşlarda devam ettirilmesi mümkün olmayan iş alanlarıdır..

Romanların geleneksel mesleklerinin birçoğu önümüzdeki yıllarda yok olma tehlikesi altındadır. Bu mesleklerin günümüz ihtiyaçlara uygun olarak iyileştirilmesine ve dönüştürülmesine yönelik kamu politikaları yetersizdir.

Mesleki Eğitimler ve Mesleki Eğitim Merkezleri

Romanların istihdama katılımının artırılmasında meslek eğitimi önemli bir rol almaktadır. Kayıt dışı çalışma nedeniyle iş becerisini kanıtlayıcı mesleki yeterlilik belgesine sahip olmayan Romanlar, aynı mesleği yapanlara göre daha düşük ücretlerle istihdam edilmektedir.

Roman toplumunun işgücü potansiyeline ilişkin bir veri analizi bulunmamakta ve yürütülen mesleki eğitimler merkezi bir planlama üzerinden yapılmamaktadır. Kadınlara yönelik meslek eğitimleri, merkezlerin mahallelere uzaklığı ve bilgi eksikliği sebebiyle erişebilir değildir. Merkezlerin işleyişi, nasıl yararlanılacağı, güncel ihtiyaçlara uygun meslek kolları, yeni meslekler ilgili bilgi eksikliği düzenlenen meslek eğitimlerini başarısız kılmaktadır. Meslek eğitimleri boyunca ihtiyaç duyulan yol, yemek, kreş vb. desteklerin bulunmaması, işsiz insanların bu giderleri karşılamakta zorlanması da meslek eğitimlerine yönelik ilgiyi azaltmaktadır.

Roman gençler işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan mesleklere ilişkin bilgiye ve meslek seçim sürecinde rehberliğe, gelişen teknoloji ile beraber ihtiyaç duyulan teknik donanımına erişememektedir.

Geleneksel meslekler

Roman toplumunun ekonomik ve kültürel temelini oluşturan etmenlerin başında geleneksel meslekler gelmektedir. Günümüzün ekonomi sistemi içerisinde geleneksel mesleklerden ticari olarak yeterli kazanç elde edilememektedir. Geleneksel mesleklerdeki üretilen ürünler günümüz dünyasının ihtiyaçlarına uygun formlarda pazara sunulamamaktadır.

Aynı zamanda geleneksel mesleklerin ihtiyaç duydukları ham maddeye erişim her geçen gün daha büyük bir sorun haline gelmektedir. Emek yoğun üretim ve hammaddeye erişim sorunu geleneksel mesleklerin değer kaybetme sürecini hızlandırmaktadır. Geleneksel mesleklerin terk edilmesi aile fertlerini kayıt dışı ağır işlerde düşük ücretlerle çalışmak zorunda bırakmaktadır.

İstihdam Hakkı	
Genel Hedef	Romanların işgücüne katılımlarının artırılması, kayıt dışı çalışmanın önlenmesi ve istihdamda Romanlara yönelik ayrımcılığın önlenmesi
Stratejik Hedef ve Alt Hedefler	

Stratejik Hedef 1:	İstihdama Katılımın Artırılması, Kayıt Dışı Çalışmanın Önlenmesi ve Yeni İstihdam Alanları Geliştirilmesi
Stratejik Hedef 1'e yönelik Alt-Hedefler	Alt Hedef 1.1: Sosyal güvenlik sistemine dahil olan ve kayıt dışı çalışan Romanlara ilişkin verilerin toplanması ve ayrıştırılması, kayıt dışı çalışılan iş kollarının belirlenmesi Alt Hedef 1.2: Kayıt dışı çalışılan iş kollarının ve kayıt dışı çalışmaya iten nedenlerinin belirlenmesi Alt Hedef 1.3: Mevsimlik işçilerin, geleneksel meslek ustalarınınve kayıt dışı çalışılan aile işleri alanında kooperatifleşmenin sağlanması ve kurulacak kooperatifler üzerinden sosyal güvenlik sistemine dahil olma sistemi oluşturulması, Alt Hedef 1.4: Romanların yaptığı tehlikeli/ağır işlerde karşılanabilir sosyal güvenlik primleri ile erken emeklilik koşullarının yaratılması Alt Hedef 1.5: Kayıt dışı işlerde çalışanlara mesleki kurslar verilmesi ve yeterlilik belgeleri almasının sağlanması, Alt hedef 1.6: Kadın, genç ve engelli Roman girişimcilerin finansal teşvikler ile ilgili bilgilendirilmesi ve mikro kredilerle desteklenmesi, Alt hedef 1.7: Geleneksel mesleklerin ürettiği hizmet ve ürünlerin kazanç getirici biçimde dönüştürülmesi ve dijital pazar alanlarına girmelerine yönelik destekler sağlanması, Alt hedef 1.8: Geleneksel meslekleri yapan Romanların ihtiyaçlarına yönelik teşviklerin oluşturulması, Alt hedef 1.9: Romanların yoğun yaşadığı ve tarihi önemi olan bölgelerin kültürel turizme açılması, bu alanlarda Roman gençlerin istihdam edilmesi, elde edilecek gelirin bir kısmının mahallerdeki sosyal ve kültürel etkilere kaynak olarak aktarılması (Endülüs örneği) Alt hedef 1.10: Kamu ve özel sektörde Romanlar için geçici istihdam kotalarının oluşturulması (Kadınlar, engelliler ve gençler öncelikli olarak) Alt hedef 1.11: Roman yerleşim çevresindeki kullanım dışı olan kamu arazilerinin tarımsal faaliyet için Romanlara tahsis edilmesi Alt hedef 1.12: Aile içi bakım emeği sunmaları nedeniyle istihdam alanlarından uzak kalan bireylerin istihdama katılımını artırmak için mahallelerde kreş vb. hizmetlerin sunulması, Roman bireylerin istihdam edilmesi, Alt hedef 1.13: Roman istihdamını teşvik etmek için istihdam edilen Roman işçi sayısına göre işveren primlerinde geçici süreli muafiyetler tanınması, Alt hedef 1.14: Olağanüstü durumlarda (salgın, deprem, sel) güvencesiz çalışılan sektörler ve geleneksel meslekler başta olmak üzere Romanlar için gelir destekleri sağlanması,

Stratejik Hedef 2:	Mesleki Eğitimler
Stratejik Hedef 2'e yönelik Alt-Hedefler	Alt hedef 2.1: Roman yerleşimlerindeki gençler için meslek edindirme kursu/eğitimi veren merkezler açılması Alt hedef 2.2: Romanlara yönelik meslek edindirme kurs programının yeni pazar ihtiyacına uygun meslek eğitimleri planlanması Alt hedef 2.3: Mesleki eğitim veren kurumların çalışanlarına ayrımcılıkla mücadele konusunda farkındalık eğitimlerin verilmesi Alt hedef 2.4: Teknik mesleki eğitim imkanlarının sağlanması, meslek yüksek okullarında Roman gençlere yönelik sınavsız sertifikalı eğitim programları oluşturulması, Alt hedef 2.5: Roman gençlere meslek seçimi ve yeni meslekler ilgili bilgilendirme eğitimleri verilmesi, Alt hedef 2.6: İŞKUR vb. mekanizmalar ile istihdamı sağlanan kişilerin çalışma koşullarının ve işe devamlarının izlenmesi için mekanizmaların oluşturulması Alt hedef 2.7: Her meslekten eğitilmiş Romanların rol model olarak görünürlüğünün artırılması için kamu spotlarının hazırlanması,
Stratejik Hedef 3:	İstihdamda ve İş Alımlarda Ayrımcılığın Önlenmesi
Stratejik Hedef 3'e yönelik Alt-Hedefler	Alt hedef 3.1: Romanların çalıştığı işyerlerinde, sanayi ve ticaret odalarında işverenlere ve işçilere ayrımcılık karşıtı eğitimlerinin verilmesi Alt hedef 3.2: Roman işçilerin meslek içi ilerlemeye teşvik edilmesi, Alt hedef 3.3: İşyerinde veya çalışırken ayrımcılığa maruz kalan Romanlara psikolojik destek imkanları sağlanması Alt hedef 3.4: İşe başvuru sürecinde Roman olduğu için ayrımcılığa uğradığını beyan eden kişilerin iddialarının etkili bir biçimde soruşturulması,

5-Roman Stratejisi Eylem Planı Kapsam Alanları

Roman Stratejisi Eylem Planı Kapsam Alanları Önerilerimiz	
Roman Stratejisi Eylem Planı'nın insan hakları normlarını temel alan ve hayatın her alanında Romanların eşitliğini teşvik eden, artıran, Romanları güçlendiren bütüncül bir yaklaşıma sahip olabilmesi için aşağıdaki alanlar ve hedefler eylem planına dahil edilmelidir.	
Stratejik Hedef ve Alt Hedefler	
Stratejik Hedef 1:	Ayrımcılık ile mücadelenin yaygınlaştırılması ve etkili başvuru yollarının oluşturulması
Stratejik Hedef 1'e yönelik Alt-Hedefler	Alt hedef 1.1: Çoklu ayrımcılık riski altındaki Romanlar (Kadınlar, LGBTİ+'lar, farklı inançlara sahip olanlar, yaşlılar vb.) ayrımcılık deneyimlerini ortaya çıkaracak araştırmaların yapılması, Alt hedef 1.2: Toplumda Romanlara yönelik önyargılarla mücadele edilmesi, yazılı ve görsel medyada yayınlanmak üzere kamu spotları hazırlanması, Alt hedef 1.3: Eğitim ve öğretim sisteminde ayrımcılıkla mücadele kapsamında insan hakları perspektifinden müfredat iyileştirmeleri gerçekleştirilmesi Alt hedef 1.4: Mahallelerde Romanlara yönelik ayrımcılık ve nefret söylemi ile ilgili farkındalık ve hak arama mekanizmalarına yönelik bilgilendirme çalışmalarının yapılması, Alt hedef 1.5: Romanlara yönelik nefret söylemi ve nefret temelli suçlara karşı yasaldüzenlemelerin yapılması, etkili mekanizmaların kurulması Alt hedef 1.6: Ayrımcılığa ve nefret söylemine karşı bağımsız ve etkin mekanizmalarının kurulması, Alt hedef 1.7: Tüm medya mecralarında Romanlara yönelik nefret söylemi ile mücadele edilmesi, Alt hedef 1.8: Roman toplulukları içinde kadınlar, LGBTİ+'lar, engelliler, yaşlılar vb. gruplara yönelik ayrımcı pratiklerle mücadele edilmesi, bu konuda Roman mahallelerinde farkındalık çalışmaları yapılması, Alt hedef 1.9: Hak eksenli çalışan Roman STÖ'lerle birlikte çoklu ayrımcılık riski altında bulunan Roman grupların (engelliler, çocuklar, kadınlar, LGBTİ+'lar, yaşlılar, farklı inanç grupları vb.) güçlendirilmesine yönelik faaliyetlerin yapılması, Alt hedef 1.10: Çoklu ayrımcılık riski altındaki Roman Gruplara yönelik çalışmalar yapan Roman STÖ'lerin faaliyetlerinin desteklenmesi, Alt hedef 1.11: Ev kiralama, işe giriş vb. süreçlerde yaşanan ayrımcılık ve ihlallerle ilgili etkili mekanizmaların oluşturulması

Stratejik Hedef 2:	Roman Dil, Tarih ve Kültürü Açısından Haklar
Stratejik Hedef 2'e yönelik Alt-Hedefler	Alt Hedef 2.1: Roman Stratejisi Eylem Planı'nda Roman toplumunu homojenleştirilen yaklaşımın terk edilmesi; Roman toplumunun çeşitliliğini ve farklılıklarını içeren çoğulcu bir yaklaşımın esas alınması (Romanes, Domari, Lomavren, Abdal vb.) Alt Hedef 2.2: Farklı kültürlerle teması artırmak için gençlik değişim programlarının oluşturulması ve yaygınlaştırılması Alt Hedef 2.3: Kamusal alanda Roman kültürünün görünürlüğünü artırmaya yönelik çalışmaların yapılması (festival, sanal sergi vb.) Alt Hedef 2.4: Üniversitelerde Romanes, Domari ve Lomavren dilleri ilgili akademik çalışma yürütülmesi ve TRT'de bu dillerde kültürel programlar yapılması,
Stratejik Hedef 3:	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
Stratejik Hedef 3'e yönelik Alt-Hedefler	Alt Hedef 3.1: Roman kadınların ekonomik, kültürel ve siyasi hayata katılımını teşvik eden programların geliştirilmesi, Alt Hedef 3.2: Roman kadın ve kız çocuklarının ev içi şiddetle mücadele ilgili mekanizmalarına erişimlerinin sağlanması için uygun yöntem ve araçların geliştirilmesi Alt Hedef 3.3: Roman mahallelerinde mahalle sakinlerine, kamu görevlilerine, muhtarlara ve diğer ilgili aktörlere yönelik toplumsal cinsiyet farkındalık eğitimleri gerçekleştirilmesi, Alt Hedef 3.4: Roman mahallelerinde çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerle mücadele için mahalle sakinlerine, kamu görevlilerine, muhtarlara ve diğer ilgili aktörlere eğitimler verilmesi, Alt Hedef 3.5: Roman kadınların yerel karar alma mekanizmalarına katılımının teşvik edilmesi, kadınları destekleyici programların uygulanması, Alt Hedef 3.6: Roman kadınların ve kız çocukların örgütlenme çalışmalarının hukuki ve finansal olarak desteklenmesi,
Stratejik Hedef 4:	Kapasite Geliştirme Çalışmaları
Stratejik Hedef 4'e yönelik Alt-Hedefler	Alt hedef 4.1: Roman aktivistler ve STÖ'lere ve hak temelli çalışma kapasite geliştirme eğitimlerinin verilmesi, bu eğitimlerin içerik ve uygulamasının hak temelli STÖ'ler ile birlikte yürütülmesi, Alt hedef 4.2: Roman gençlere, engellilere, kadınlara yönelik kişisel gelişim

	eğitimleri gerçekleştirilmesi, Alt hedef 4.3: Hak temelli çalışma yürüten Roman STÖ'lerine teknik altyapı (bilgisayar, yazıcı, internet vb.) desteği sağlanması
Stratejik Hedef 5:	Roman Stratejik Eylem Planı'nın İzlenmesi ve Değerlendirilmesi
Stratejik Hedef 5'e yönelik Alt-Hedefler	Alt hedef 5.1: Eylem planının tüm hedefleri için ölçülebilir izleme göstergelerinin Romanlar ve Roman STÖ'lerin etkin katılımı ile belirlenmesi, Alt hedef 5.2: Çoklu ayrımcılık riski altındaki gruplarla hak temelli çalışan Roman STÖ'lerin dahil olduğu İzleme Koordinasyon Kurulu'nun oluşturulması Alt hedef 5.3: Plandaki her bir hedef için belirlenen sürenin bitmesini takip eden ay içinde İzleme Koordinasyon Kurulu'nun toplanması, hedefe ilişkin ilerleme düzeyinin, hedef için aksayan, gerçekleşmeyen yönlerin tartışılması ve kamuoyuna açıklanması, Alt hedef 5.4: Planın uygulama sürecinde Romanlara ait güncel, ayrıştırılmış verilerin üretilmesi ve süreç içinde güncellenmesi, Alt hedef 5.5: Romanların Türkiye genelinde ihtiyaç ve taleplerini belirlemeye yönelik kapsamlı bir saha çalışması yapılması, çalışmanın her aşamasına Roman STÖ'lerin etkin katılımının sağlanması,